

Toimintaohjelmaehdotus Kestävästä julkisista hankinnoista

Toimintaohjelmaehdotuksesta pyydettiin lausunto 102 organisaatiolta. Lausuntonsa antoi 39 organisaatiota ja toimijaa.

Lausunnonantajat pitivät ehdotusta Kestävien hankintojen toimintaohjelmaksi yleisiltä tavoitteiltaan hyvänä ja ajankohtaisena. Monissa lausunnoissa todettiin, että toimintaohjelmaehdotus sisältää useita myönteisiä esityksiä, jotka heijastavat suuntausta kohti kestävästä kulutuksesta ja tuotannosta.

Muutamia lausunnonantajia korostivat, että kunnat on sitoutettava ehdotuksen mukaisiin toimiin ja kuntien tulee vahvistaa osaamistaan kestävien hankintojen toteuttamisessa.

Työ- ja elinkeinoministeriö toteaa, että ehdotusten yksityiskohtien osalta on kuitenkin huomattava, että taustaselvitykset ja kustannusvaikutukset ovat monelta kohdalla puutteellisia. Ehdotuksen on siten ymmärrettävä suunta-antaviksi, joiden tarkempi määrittely ja aikataulu täsmentyvät jatkovalmistelussa ja mm. niiden yhteensovittamisessa uuden ilmasto- ja energiastrategian edellyttämien keinojen toimeenpanoon. Tämä koskee esimerkiksi uusiutuvan energian osuutta, rakennusten energiatehokkuutta ja autojen hiilidioksidipäästöjä.

Suomen Yrittäjät korostaa, että tavoiteohjelman jatkovalmistelussa on selvitettävä ohjelman vaikutukset pienten ja keski suurten yritysten toimintaedellytyksiin. Vaikutusten arviointia on syvennettävä olennaisesti ennen kuin siirrytään toimeenpanovaiheeseen.

Rajaus

UM, Maa- ja elintarviketalouden, Reilun kaupan edistämisyhdistys, Reilun kaupan puolesta REPU ry esittävät, että toimintaohjelmaluonnosta laajennettaisiin kattamaan ekologisen kehityksen rinnalla myös sosiaalisesti kestävä kehitys. Samoin Toimihenkilökeskusjärjestö STTK esittää, että kestävien hankintojen toimintaohjelmaa täydennetään erikseen laadittavalla toimintaohjelmalla, jossa arvioidaan hankintojen sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja vastuuta.

Elinkeinoelämän keskusliiton mielestä toimintaohjelmaehdotuksen viittaukset Reiluun kauppaan ja EU-parlamentin päätöslauselmaan reilun kaupan periaatteista on ongelmallinen.

Rakennusteollisuus esittää, että rakentamisen osalta tulisi käsitellä laajemmin rakennettua ympäristöä sisältäen myös kiinteistöjen lisäksi ulkoalueet, väylät ja verkot.

Tavoitteet ja suositukset

Sähkö: Ympäristöyritysten liitto esittää, että uusiutuvilla energialähteillä ostettavalle sähkölle asetettu 60%:n tavoite ei ole realistinen. Elinkeinoelämän keskusliitto pitää ehdotettua aikataulua liian nopeana. Suomen ympäristökeskus toteaa, että sähkönhankinnassa koko julkisen sektorin tulisi näyttää esimerkkiä. Ohjelmassa esitetty tavoite vuodelle 2015 eli 60 % voisi olla korkeampi eli vähintään 90%, jolloin hankinnoilla olisi selkeämmin ohjausvaikutusta. Teknologiateollisuus esittää, että sähkön hankinnassa rajautuminen pelkästään uusiutuviin luonnonvaroihin on liian ahdas määrittely. Teknologiateollisuus ehdottaa käsitteen laajentamista kattamaan sekä 'uusiutuvat luonnonvarat että päästöttömät energialähteet'. MTK ry pitää julkishallinnon käyttämälle sähkölle asetettuja tavoitteita haastavana, mutta tuo esiin metsien

mahdollisuudet energiantuotannossa sekä sähkön tuotannon lannasta tai elintarvikėjätteistä biokaasutuksen avulla.

Elintarvikkeet: MTK pitää alhaisena tavoitetta tarjota kerran kuukaudessa kestävällä tavalla tuotettuja elintarvikkeita julkisissa keittiöissä. Suomessa on runsaasti tarjolla kestävällä tavalla tuotettuja elintarvikkeita, ja mitä suurempia eriä ollaan valmiit ostamaan sitä edullisemmaksi niiden tuottaminen tuottajille tulee. MTK ehdottaa myös, että sisäänostajat voisivat muodostaa ns. 'sisäänostokombinaatteja', jolloin tuottajille voitaisiin taata, että tuotanto saadaan myydyksi ja ostajalle voidaan puolestaan taata saatavuuden tasaisuus ja jatkuvuus.

SFS Ympäristömerkintä esittää, että elintarvikkeiden suosituksiin voitaisiin selvennyksen vuoksi lisätä, että palveluiden suunnittelussa ja tarjouspyynnöissä kriteereiden vaatimustaso voidaan asettaa siten, että otetaan huomioon pohjoismaisen ympäristömerkin ravintoloille ja suurkeittiöille kehittämät kriteerit.

Ajoneuvot: Liikenne- ja viestintäministeriö toteaa lausunnossaan, että ajoneuvoille asetettu hiilidioksidipäästötavoite on melko kunnianhimoinen, kun otetaan huomioon, että markkinoilla on rajallinen määrä vähäpäästöisiä henkilöautoja. LVM ehdottaa, että harkittaisiin sellaista vaihtoehtoa, että julkisille toimijoille esitettäisiin ajoneuvohankintoja varten keskiarvotavoite (esim. 140 g/ km vuoteen 2010 ja 130 g/ km vuoteen 2012). Elinkeinoelämän keskusliiton mielestä toimintaohjelmaehdotuksessa henkilöautoille esitetyt hiilidioksidipäästötavoitteet ovat liian kunnianhimoisia.

Lisätään johdon ja päätöksentekijöiden sitoutumista

Suurin osa lausunnonantajista korostaa, että johdon ja päätöksentekijöiden sitouttaminen ohjelmaan on aivan keskeinen ohjelman toimenpide. Hankintastrategiat, hankintaohjeet ja hankintatoiminnan sisältävät ympäristöjärjestelmät ovat hyviä välineitä saada toimintaohjelma jalkautettua organisaation toimintaan.

RAKLI korostaa, että kestävät hankinnat on sulautettava osaksi kaikkia normaaleja johtamis- ja päätöksentekijärjestelmiä sekä kunnallisessa että valtion päätöksenteossa (tavoiteasetanta, budjetointi, raportointi, seuranta) sekä osaksi hankintamenettelyjä.

Suomen Arkkitehtiliitto (SAFA) toteaa yhteistyössä muiden rakentamisen ammattilaisten kanssa teettämän selvityksen perusteella, että hankintayksikön hankinnalle asettamat hinnan ja laadun painoarvot eivät nykyisin laskenta- ja arviointimenetelmin toteudu tasapuolisella ja syrjimättömällä tavalla. Hankintapäätöksissä dominoi halvin hinta eikä hankinnassa pystytä arvottamaan laatua. SAFA myös korostaa, että rakennusteollisuuden oma kehityspanos matalaenergiarakentamisen osalta on ollut vähäinen ja rakennusalan suunnittelijoiden koulutus ei nykyisellään vastaa toimintaohjelman tavoitetta. Julkisen sektorin tuleekin panostaa alaa kehittäviin ja innovaatioita synnyttäviin hankintamenettelyihin esim. suunnittelukilpailujen sekä suunnittelu- ja tarjouskilpailujen kautta. SAFA korostaa myös suunnittelukilpailujen merkitystä keinona arvioida ympäristövaikutuksia sekä löytää ekologisesti ja kokonaistaloudellisesti tehokkaimmat ratkaisumallit kunnallisen päätöksenteon pohjaksi. Julkisen sektorin tulee myös kehittää työkaluja suunnittelun ja rakentamisen laadun varmistavia hankintamenettelyjä varten siten, että sekä tarjoajien että tarjottavan tuotteen laatua voidaan arvottaa tasapuolisesti ja syrjimättömästi.

Suomen ympäristökeskuksen mukaan johdon sitoutuminen on tärkeää toimintaohjelman toimeenpanossa. Valtion yhteishankintayksikkö Hansel on myös merkittävässä roolissa ympäristönäkökohtien huomioimisessa keskitetyissä hankinnoissa. Erytishankinnat, erilaiset urakka- ja palveluhankinnat kilpailutetaan kuitenkin myös valtiolla edelleen itse ja huomiota tulisikin kiinnittää hankintatoimen organisointiin. Valtion hallinnon eri laitoksissa ja virastoissa hankintatoiminta on usein hajautettua, mikä vaikeuttaa hankintojen ohjausta ja koordinoitua myös hankintojen ympäristönäkökohtien kannalta.

EkoCentria toteaa, että kestävien hankintojen toteutuminen yksittäisessä kunnassa tai ruokapalveluyksikössä vaatii monen vuoden mittaista muutosprosessia. Onnistumisen kannalta olennaista on ylimmän johdon ja poliittisten päättäjien innostuminen ja sitoutuminen muutosprosessin toteuttamiseen. Julkisen sektorin budjetteihin on varattava muutosprosessin läpiviemiseksi erilliset määrärahat. Pelkkä kestävä hankinta -suositus ja siitä viestiminen kuntasektorin päättäjille ja hallintoviranomaisille eivät ole riittäviä työkaluja, vaan tarvitaan hyvien esimerkkien levittämistä ja selkeitä keppejä ja porkkanoita esim. kuntien valtionosuuksien myöntöperusteisiin.

Vantaan kaupunki ja Damico Oy esittävät, että ympäristöjärjestelmien ja -ohjelmien käyttöönoton aikataulua olisi varmasti mahdollisuus kiristää vuodesta 2015 aikaisemmaksi. Kuntien ympäristövaikutukset ovat niin mittavia, että ympäristöjärjestelmät tai -ohjelmat tulee ulottaa koskemaan niitä jo mahdollisimman pikaisessa aikataulussa.

Edellytetään suunnitelmallista energiankäytön vähentämistä

Suomen ympäristökeskus ehdottaa, että kaikissa kiinteistöissä, joissa julkinen sektori toimii, tulisi kiinteistönomistajan toimesta teettää energiakatselmus. Lisäksi katselmuksessa ehdotettujen toimenpiteiden toteutumista tulee seuranta aktiivisesti. Yhteinen seurantajärjestelmä energiankulutukselle ja päästöille voisi olla kannustin energiansäästöönkin (esim. vastaava seurantajärjestelmä kuin YTV:n ylläpitämä Petra-jätevertailu). WWF toteaa, että on ensiarvoisen tärkeää ottaa käyttöön energiatodistukset myös julkisissa rakennuksissa.

Rakennusteollisuus RT:n ja RAKLI:n mukaan rakennettuun ympäristöön liittyvien kestävien hankintojen kehittämistoimenpiteitä arvioitaessa toimenpiteiden tulisi keskittyä etenkin alkuvaiheessa energiatehokkuuden parantamiseen, joka on aivan keskeisessä asemassa niin ilmastomuutoksen, luonnonvarojen käytön kuin taloudenkin näkökulmasta. Energiatehokkuuden parantamisessa erityisessä asemassa on olemassa oleva rakennuskanta. Lisäksi RAKLI toteaa, että valaistuksen energiatehokkuuden parantamisessa on runsaasti potentiaalia. Rakennettuun ympäristöön liittyvien hankintojen osalta on tarpeen kehittää palkitsemismenettelyjä.

Vantaan kaupunki toteaa, että passiivitaloa koskevat vaatimukset on lähes mahdoton saavuttaa peruskorjauskohteissa, koska rakenteiden mitoitus ei usein anna myöten rakenteiden suorille paksunnoslisäyksille.

Vakiinnutetaan ympäristönäkökulma merkittäviin hankintoihin

Kaikki lausunnonantajat suhtautuvat ehdotuksiin perustaa internet-pohjainen tietopankki ja help desk sekä suunnitelmiin ohjeistaa hankkijoita myönteisesti. Lausunnoissa todetaan, että ehdotetut toimenpiteet ovat hyvin keskeisiä toimintaohjelman tavoitteiden toteuttamiseksi.

Vantaan kaupunki esittää, että koko julkista sektoria palvelevien neuvonta-, informaatio- ja tutkimuspalveluiden kehittäminen on tärkeää. Tällöin hyvät käytännöt ja uusien tutkimustietojen saataisiin nopeasti palvelemaan koko julkista sektoria. Toiminta on mahdollista keskittää esimerkiksi energian säästöön ja materiaalitehokkuuteen liittyviä palveluita julkiselle sektorille jo nyt tuottavan Motivan yhteyteen.

Keskuskauppakamari toteaa lausunnossaan, että julkisen sektorin ympäristöteknologiahankintojen helpdesk-palvelu on ajatuksena kannatettava. Helpdesk-palvelun tehtäväkenttä on kuitenkin rajattava selkeästi, jottei palvelu aiheuta kilpailuhäiriötä yksityisille toimijoille. Työryhmän esitys innovatiivisten hankintojen

rahoitustyökalusta on hyvä. Rahoitusmallin valmistelussa on tärkeää varmistaa, että ympäristöhyödyt voidaan selkeästi osoittaa.

Suomen ympäristökeskuksen lausunnossa painotetaan, että julkisten hankintojen Internet-sivustot ovat osoittautuneet ylivoimaisesti tärkeimmäksi tiedon lähteeksi tuotteiden ympäristönäkökohdista hankkijoille. Tavaroiden, palveluiden ja urakoiden ympäristönäkökohtien määrittely tarjouspyyntöasiakirjoihin vaatii myös niin paljon asiantuntemusta, ettei tätä voida jättää hankkijoiden omille hartioille eikä jokaisen hankinnan kohdalla uudelleen tehtäväksi, vaan tätä tietoa tulee pystyä tarjoamaan keskitetysti osana julkisten hankintojen yleistä neuvontaa (tai sen rinnalla). Keskitetty tiedon keruu, tuotteiden ympäristötavoitteiden asettaminen laajapohjaisessa yhteistyössä ja valmiiden tarjouspyynnön kriteerisesimerkkien tarjoaminen Internetin välityksellä ovat sekä ympäristötavoitteiden saavuttamisen kannalta että taloudellisesti ylivoimaisen tehokas toimintatapa verrattuna esimerkiksi siihen, että jokaisessa hankintayksikössä hankkijat tai erityinen ekotukihenkilö perehtyy yksityiskohtaisesti jokaisen hankittavan tuotteen yksityiskohtiin ja mahdollisiin tarjouspyynnön ympäristökriteereihin tai että hankintojen ympäristönäkökohtiin palkataan avuksi ulkopuolinen konsultti. Lisäksi osana tietopankkia kannattaa kehittää elinkaarikustannuslaskentamalleja.

Espoon kaupunki korostaa, että internet-pohjainen tietopankki auttaa merkittävästi. Tiedon kattavuuteen ja ajantasaisuuteen sekä hankintayksikön käytännön työssä helpottavien mallien ja työkalujen kehittämiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota. Nykyinen Hymonet on keskittynyt vain muutamaa tuote- tai palveluryhmään. Lisäksi maksullisuus estää työkalun käytön laajentumista. Internettyökalun lisäksi tarvitaan koulutusta ja henkilökohtaista neuvontapalvelua. Help desk vastaa osaltaan tähän tarpeeseen.

Elintarviketeollisuusliitto (ETL) kannattaa ohjeistuksen kehittämistä, sillä tiedonpuute tuotteiden ympäristöominaisuuksista sekä vanhentuneet hankintaohjeet haittaavat ympäristönäkökohtien huomioon ottamista. ETL korostaa, että ehdotetun internet-pohjaisen tietopankin edellytys on, että tuotteille on olemassa hyväksytyt kriteerit. ETL kannattaa ympäristökriteereiden laatimista yhteistyössä sidosryhmien ja asiantuntijoiden kanssa. ETL ja Päivittäistavara- ja kauppa ry korostavat kuitenkin, että kriteereiden laatiminen elintarvikkeiden ympäristövaikutuksille on erittäin haasteellista, sillä laskennalle ja eri vaikutusten välisen priorisoinnin perusteille ei ole kansainvälisesti hyväksyttyä mallia. Damico Oy esittää, että aikataulu kestävien hankintojen ohjeistus laadittaisiin nopeammassa aikataulussa.

EkoCentria korostaa, että julkisten ruokapalveluiden neuvontapalveluiden päätehtävänä on innostaa ja opastaa ruokapalveluhenkilöstöä sekä päättäjiä ja vaikuttajia kestävämpien ruokapalveluiden tuottamiseen. Neuvontapalveluista vastaavan EkoCentrian toiminta tulee vakiinnuttaa julkisin varoin pitkäjänteisten kehittämishankkeiden mahdollistamiseksi. Damico Oy kritisoi sitä, että julkisten keittiöiden ruokapalvelujen neuvontapalvelu ehdotetaan vakinaistettavaksi turhan hitaassa aikataulussa. EkoCentrian maininta tässä yhteydessä nähdään kannanottona.

EkoCentria pitää tärkeänä, että ehdotuksessa mainituista ohjeista kestäviksi elintarvikehankinnoiksi tulee käytännönläheisiä ja toteuttamiskelpoisia julkisen sektorin eri hallinnon tasoilla työskenteleville toimijoille. EkoCentria esittää, että virkatyönä tehtäväksi suunniteltujen ohjeiden valmistelutyössä tulisi olla mukana keittiötyöhön osallistuvia ja kestävyuden edistämässä kokeneita ruokapalveluhenkilöitä alan virkamiesten ja toimihenkilöiden lisäksi.

EkoCentria ja Damico Oy pitävät ehdotettua Ympäristöpassia erittäin toimivana työkaluna ympäristöosaamisen osoittamiseksi sekä viestintävälineeksi. Ympäristöpassin kehittämiseksi tulee varata resursseja ja nimetä työryhmä, johon kuuluisi jäsenenä toimialajärjestöjen lisäksi valtakunnallisista opetus-, koulutus-, tutkimus- ja kehittämisorganisaatioista. Elintarviketeollisuusliitto (ETL) kannattaa myös ympäristöpassin kehittämistä, mikäli se toteutetaan riippumattoman tahon toimesta käytössä olevan hygieniapassin tapaan.

Elintarviketeollisuusliitto (ETL ry) ehdottaa, että toimintaohjelmaehdotuksesta poistettaisiin kunnille annettu suositus hakea vastuullisille toimijoille myönnettäviä tunnuksia. ETL myös katsoo, että Joutsenmerkin hakemista edistämällä suositaan yksipuolisesti Reilun kaupan tuotteita vaikka kaikkia vastaavia sertifiointeja tulisi kohdella tasapuolisesti.

WWF ehdottaa lisättäväksi elintarvikkeiden osalta veloitteen käyttää enemmän kotimaisia sesongin mukaisia raaka-aineita.

Damico Oy kritisoi sitä, että eri elintarvikkeita koskevissa toimenpiteissä on lähdetty siitä oletuksesta, että lomu on automaattisesti ympäristöystävällinen valinta.

Kemianteollisuus ry ja Ympäristöyritysten liitto ry ehdottavat, että lopullisessa toimintaohjelmassa ympäristömerkkien käytön rajoitukset huomioidaan riittävällä tavalla, jotta ohjelman tavoitteet eivät vaarannu. Elinkeinoelämän keskusliitto (EK) korostaa, että käytettäessä ympäristömerkinnän kriteerejä tarjouspyynnössä, tulee niiden liittyä hankinnan kohteeseen. EK viittaa lausunnossaan EU:n komission ympäristöstä säästäviä hankintoja koskevaan käsikirjaan, jossa todetaan, että joihinkin ympäristömerkkeihin liittyy kriteerejä, jotka eivät ole hyväksyttäviä. Keskuskauppakamarin mielestä on lähdettävä siitä, että kun jollain kestävä kehityksen alueella on jo olemassa järkevä sertifiointi, merkki, energiatodistus tai vastaava, tulisi tätä voida käyttää hyväksi. Tällöin voidaan hyödyntää jo laadittuja kriteereitä ja säästää sekä yritysten että hankintayksikköjen kustannuksia ja työtä.

Motivoidaan taloudellisilla ohjaukeinoilla kestäviä hankintoja

Vallioneuvoston kanslia ehdottaa, että esimerkiksi energiatehokkuuden parantaminen ja virkamatkustaminen, erityisesti lentomatkustamiseen liittyvät hankinnat, tulisi ottaa analysoinnin kohteeksi. Näiden ympäristövaikutuksista tulisi myös raportoida esimerkiksi virasto- tai hallinnonalakohtaisen ympäristötilinpäätöksen avulla.

Suomen ympäristökeskus toteaa, että olisi tärkeää selvittää matkustamisen ympäristövaikutuksia, jonka perusteella laadittaisiin toimintamalli koko julkiselle sektorille. Esimerkiksi SYKE:ssä hiilidioksidipäästöistä matkustaminen on kiinteistöjen kokonaisenergiakäytön jälkeen merkittävin päästöjen aiheuttaja.

Seuranta

Espoon kaupunki, SAK ja Teknologiateollisuus korostavat tarvetta kehittää kestävien hankintojen toimintaohjelman toteutumisen seuranta ja sen vaikutusten arviointia tukevia indikaattoreita.

Asunto-, toimitila- ja rakennuttajaliitto RAKLI ry korostaa tarvetta kehittää kestävä kehityksen mittareita, seuranta, raportointia ja tilastointia kaikilla tasoilla ja kaikilla sektoreilla. Lausunnossa ehdotetaan myös, että kunnille ja valtiosektorin toimijoille kehitettäisiin omat energia- ja ympäristöluokitusjärjestelmät.

Damico Oy toteaa lausunnossaan, että tavoitteiden saavuttamista on pystyttävä mittaamaan numeerisesti eli montako kWh energiankulutus väheni seurantajaksolla, kuinka monta toimituskertaa pystyttiin vähentämään elintarviketoimituksissa, kuinka monta kiloa jätettä tuotettiin vähemmän kuin aiemmin.

WWF:n huolenaihe liittyy tavoitteiden seurantaan. WWF ehdottaa, että vuosittain koottaisiin ulkopuolisen tahon kokoamaa seurantaraportti. WWF ehdottaa myös tavoitteiden toteutumisen palkitsemista.